

НИКОЛА СТРАЈНИЋ

СВЕЖЊИЋИ ПИТАЊА

ПИТАЊА О ПИТАЊУ

1

Шта је питање: питање или одговор? Или и питање и одговор? Или ни питање ни одговор? Или је питање одговор који пита? Или је питање питање које одговара? Или све то заједно? Или ништа од тога? Или све од ничега? Или ништа од ничега?

2

Може ли се, макар привремено, рећи да је питање нека врста зова на који треба да се одазове сама суштина, ако тај зов није постао претих и ако та суштина није постала нема? А, услед чега све то? Није ли услед тога што је савремени човек, опчињен научним и техничким напретком, све више и више склон одгонетању, а не загонетању као врсти здравља и свежине сопственог духа? Дакле, ако је тако да је питање зов и ако на тај зов више нема одговора, чему онда питање уопште?

3

Није ли питање утемељено у оној непрестаности с које се увек, без обзира на резултате који из тога произилазе, смењују дани и ноћи, пролећа и зиме...? Или, другачије, с које се, све истим путањама, крећу небеска тела, трепере звезде, севају муње? Је ли, на пример, питање муња што и расветљава и заслепљује истодобно, па никад нисмо сигурни јесмо ли њоме нешто добили или изгубили? А, опет, шта од муње може да се добије, шта да се изгуби? Коначно, нисмо ли и ми сами увек само они који свеједнако добијају и губе?

4

Докле смо, овим, дошли? Јесмо ли одговорили на питање о утемељености питања у непрестаности кретања свега које ни са чим не рачуна, па ни са самим собом? Ако је тако, је ли онда и питање не рачуна ни са питањем ни са одговором? Долази ли оно само од себе, само из себе, само кроз себе као потпуно самостално и ничим, па ни самим собом, условљено? И, ако је тако, има ли оно уопште појавну форму кроз коју нам се показује, на пример, као што нам се показују звезде? И, ако има, није ли та форма само формална, пошто и питање, као и све суштинско, не може ни на што да буде сведено? Или, ако може, не своди ли се оно на онај начин показивања на који нам се сам бог показује: скривањем, откривајући нам се?

5

Је ли питање божије или човеково? А може ли се о томе и питати тако, пошто већ видимо да оно припада сфери оних знакова којима нас бог обдарује и опомиње да будемо будни и у највећој ноћи каква је, рецимо, ова *техничка ноћ* света у којој, уместо „несигурних” питања, прихватамо само „сигурне” одговоре? Не стиже ли питање с највиших висина, или из најдубљих дубина, или уопште најдаљих даљина? И, није ли притом „место” на коме се оно „показује” или „не показује” човек? Такође, није ли „показивање” или „непоказивање” питања увек ствар „тренутка” у коме је човек спреман да га прими? Јесмо ли већ одговорили на то? Јесмо? – Није?

6

Па, о чему то питање пита, ако човек више није спреман ни да га прими? Којој врсти сложености оно припада као такво? Да није оној најсложенијој: најједноставнијој? Јер, није ли оно најсложеније увек и најједноставније и оно најједноставније увек и оно најсложеније? А шта је то што је најједноставнија сложеност или најсложенија једноставност, уопште? Та, шта би то друго било ако не само постојање? Не пита ли питање увек и једино о томе? Шта је *το τι εν ειναι*, то што бејаше бити, није ли питао још стари Елејац Парменид и нису ли и сви који су и пре и после њега питали о чему, питали о томе? И, није ли то питање свих питања и одговор свих одговора?

7

Зашто је питање о томе што бејаше бити, *το τι εν ειναι*, толико важно? Да ли можда због тога што питање о постојању уопште

омогућава одређени, можда повољни, начин човековог постојања, па му оно омогућава да у оном општем света лакше пронађе место посебном свога бића? Или је реч о нечему другом што, у сваком случају, значи за човека обећање? Можда? Само, је ли, заиста, постојање предвиђа било какво олакшање или обећање? И, које друго олакшање или обећање може да буде од њега самог? Дакле, шта постојање тако лако обећава? Није ли то његов смисао, с кога долази и смисао свега јестујућег? И, ако је тако, није ли то једино што човек као биће, у свом времену и свету, треба да задобије?

8

Је ли то још могуће у нашем времену и свету у коме је човек изгубио меру и осећај за суштину? Је ли то могуће у свету у коме је оно материјално далеко превагнуло над оним духовним? Је ли то могуће у свету у коме се чедо науке – техника отргнуло човеку са ланца и прождире га као каква неман, сфинга? Не поставља ли она поново исто питање на живот и смрт? Није ли цео свет поново постао древна Едипова Теба којој прети уништење? Је ли то могуће у времену у коме човек, у интересу „светског прогреса”, више не брине о себи као бићу? Сулудо запућен у сфере још неистраженог света, не губи ли он све више и више самог себе? Коначно, нису ли милиони одговора, које добија свакодневно помоћу научних прорачуна и техничких направа, до те мере већ затрпали његово биће, да се оно више готово не може назрети?

9

Па ипак, има ли наде? Постоји ли било каква могућност да се човек врати завичају: своме бићу? Да се врати кући? Да чује било сопственог *јесам* и било света у њему? Није ли то пут да се поново изоштри слух за питање о постојању као постојању и да се кроз то питање поново стекне смисао и за сопствено постојање? Није ли питање о свему бивствовању истински пут одговора о нашем бићу? Неће ли загрљај онога најопштијега поново подарити смисао појединачноме? Није ли питање као такво, тј. као „чувар постојања” каквим нас, чини се, упућује неки успамтели бог, или космичка сила, или светски огањ? Или нешто друго, слично томе?

ПИТАЊА О ЗАВИЧАЈУ

1

Шта је завичај? Може ли на то питање да се одговори, у складу са положајем човека у савременом свету, ван онога о чему се

пита? Ван завичаја? Или о завичају може да се пита тек из искуства повратка у њега? Али, шта значи вратити се у завичај? Можда, пре свега, вратити се кући? Или, можда, неком другом месту? Или су сва места у завичају куће? Или кућа и није место? Или је кућа само ствар осећања да нечему припадамо? Такође, можда она није везана ни уз осећање припадања, него уз само постојање? Бити код куће не значи ли: бити у своме бићу? Бити биће?

2

Ако бити у завичају значи бити биће, може ли се рећи да се бити биће може само на одређеном месту? А ако је реч о одређеном месту, чиме је оно одређено: рођењем, животом, смрћу? И, јесу ли те три ствари једнако одређујуће места бивства бића, или је то једна у једној, друга у другој, а трећа у трећој мери? Или у свакој тој ствари у истој мери постоји и она друга и она трећа, па чине нераздвојно тројединство? Рођење, живот и смрт – можда су то само три лица исте ствари, која нема ни почетка, ни средине, ни краја?

3

Кад би се могло рећи да бити биће подразумева и неко место на коме се „догађа” тако нешто, и да је то место кућа бића, је ли то „догађање” везано уз простор или уз време, или и уз простор и уз време, или ни уз простор ни уз време? А можда би се могло рећи: и уз све те ствари и ни уз једну, јер бивствовање не одређује ни везивање ни невезивање, већ је оно врста препуштености и опуштености као да је, као у једној песми једног песника, реч о лаком љуљушкању чамца на ветру? Ако је тако, можда то љуљушкање, тај чамцац и тај ветар чине кућу бића?

4

Каже ли се да љуљушкање, чамцац и ветар чине кућу бића, може ли се то рећи и за нешто друго, као што је храм, звоњава, веровање, или од тога различите ствари? Које? На пример: река, цвет, птица? Ако су то уопште различите ствари? Јер, све различито, није ли бригом једног и истог повезано? Но, којом бригом? И, је ли том бригом и бивствовање бића повезано? И, може ли се та брига назвати грчки *επιμελεια εαυτου*, брига о самом себи? Није ли та брига онај зов који долази из дубине постојања и ваби нас да се поново вратимо себи? А то враћање не значи ли изједначавање нашег постојања са оним љуљушкањем чамца на ветру, а то још и пре свега значи са самим собом?

5

Дакле, изједначити се са самим собом значило би изједначити се са нечим другим? Како то разумети? Да ли у смислу принципа идентитета по коме је А једнако А, као што је Б једнако Б, па се кроз ту једнакост А и Б изједначују и А и Б међусобно? Или је, напротив, реч о томе, да се А изједначује са самим собом, ако се у име Б одрекне самог себе, а Б, опет, изједначује са самим собом, ако се у име А одрекне самог себе? И, је ли, онда, одрицање самог себе један изворнији повратак самом себи кроз изједначавање са другим? Је ли Ја ја или је Ја Ти, је ли Ти ти или је Ти Ја? Или је Ја ја само када је и ти, или је Ти ти само када је Ја ја? Или је ја ја када није ни ја ни ти, а ти ти када није ни ти ни ја, већ када су нешто што превазилази једно и друго за себе и једно и друго и за себе и за друго и по једном и по другом?

6

Да ли би могло да се каже да ни једно ја и ни једно ти нису ни ја ни ти докле год су опседнути било својим ја, било својим ти, било туђим ја, било туђим ти, докле год се крећу у пределу бескућништва, тј. лутају у индивидуалним променљивим ћудима својих посебности; докле год проналазе једно уместо свега, посебно уместо општег? Није ли, напротив, повратак кући закорачивање у царство непроменљивих законитости у коме је у потпуности сатрвена и стопљена она врста упојединачења којом се и једно и све и појединачно и опште доводе у питање? Није ли повратак кући пут отржењења из појединачности у опште, а то још и, другачије, значи из опијености појединачнога општим?

7

Зашто опијености? Шта се догађа у опијености, било да је реч о опијености појединачнога општим, било општег општим, било да је реч о опијености саме опијености самом собом? – Шта би се догодило ако не ослобађање од самог себе, од сопствених окова којима смо приковани за саме себе? Само, разуме ли се притом опијеност у оном смислу у коме се разумева грчка реч *ενθουσιασμος*, опијеност богом, божијом супстанцом која нас испуњава и тако ствара могућност да разоковимо сами себе путем *εκ-στασις* или из-стајања? Није ли то и *επιμελεια εαυτου*, брига нас самих о нама самима у највишем смислу речи, у смислу враћања оном: бити биће?

8

Враћање кући, враћање завичају – није ли то враћање једном *αρχη* наших бића и свега света? Па ипак, колико год се тај по-

вратак догодио унутар самог бића као бића, колико завичај као спољашњи облик тога *архи* игра улогу у том повратку? Шта притом значи стварна завичајна кућа, дворишни бунар, башта? Јесу ли они случајно везани за наш живот, или смо ипак судбински повезани с њима? Нису ли они само начин на који, као и кроз нас, говори *λογος αρχη*-а као сабраност бића у један сабир, једну суштину? Није ли наше рођење рођење свега тога кроз сабирућу суштину почела и начела? А ту сабирућу суштину почела и начела, коју додирујемо својим рођењем, не додирујемо ли, у још већој мери, својом смрћу? Није ли смрт много шире, те тиме и завичајније, подручје где се дефинитивно суштински потврђује бити нашег бића?

9

Ако повратак завичају значи поновно враћање смисла свему *биџи*, колико он значи такође враћање смисла нашем животу, па и нашој смрти? Јесу ли дела нашег живота сада истински утемељена, када је поново утемељен смисао нашег рођења повратком у завичај кроз *επιμελεια εαυτου*, бригу о нама самима? Је ли песма коју песник пише слична оној воћки што расте уз његову родну кућу, води што се бистра точи из дворишног бунара, цветли што се румени у његовој башти? Је ли слична певу птица, цветању цвећа и сијању звезда у његовом завичају? Ако није, чему је онда слична? И, не личи ли његова песма и на његову смрт која је ту већ и кад је још нема; смрт која му је, из свега онога што је чинио целог дугог живота, знана?

ПИТАЊА О СМРТИ

1

Кад човек почиње да размишља о смрти? Можда, кад стекне прве, макар и најнеодређеније, представе о њој? Или то долази „немотивисано”, без везе са било каквим животним искуством? Можда нам је размишљање о смрти *дано*? Можда смо на то однекуд „наведени”, рецимо, кад најмање осећамо да постојимо – кад смо у нули постојања? Нисмо ли тек тада у могућности да се у мислима запутимо према ономе што нисмо ми, што није наше постојање? Јер, није ли тачно да само ослобођени нечега, у овом случају себе, можемо да припаднемо нечему другом, у овом случају смрти? И, мислити уопште, а мислити о смрти посебно, гледајући суштински, не значи ли, такође гледајући суштински, припадати мишљеноме?

2

Како је то могуће да мишљење припада мишљеноме? Јер, није ли оно свет за себе, који је увек негде унутра, без обзира на то колико смера према ономе што је споља? Није ли мишљење само нека врста неиспуњене жеље да се дотакне то за чим се не престано жуди, али што се никада не сме и не може дотакнути? Шта би се догодило кад би то случајно било могуће? Не би ли мишљење тада потпуно ишчезло из света? А можда би и сама стварност била доведена у питање? – Наиме, не постоји ли она као таква само захваљујући тој могућности мишљења да је такне? А, опет, није ли тачно да је мисаони чин остварив само припадањем мишљења мишљеноме? Но, како оно може да припадне овом упркос наведеној немогућности и самог дотицања мишљења и стварности, а камо ли припадања једног другом? Није ли тиме мишљење, већ на свом почетку, доведено у питање? Није ли залутало у шуму из које, с једне стране, нема повратка, а, с друге, никаквог напредовања? – Можда је то и тако, ако се под мишљеним подразумева само „тврда” стварност, само оно што је проверљиво и нашим осетилима? Но, није ли за мишљење мишљиво и оно што није „тврда” стварност, или оно што није стварност уопште? Смрт, на пример?

3

Смрт и мишљење? Само, ако и смрт – која не припада стварности, како је ми с „ове стране” доживљавамо – може да буде предмет мишљења, како је могуће да јој оно, захваљујући мисаоном чину као његовом покретачу, такође, може припадати? Како је могуће да се смрт мисли? Којим путем кренути? – Можда нам о томе могу нешто више рећи песници: Орфеј, Хомер, Вергилије, или у новије време Рембо или Лотреамон, Тракл или Рилке; или мислиоци као што су Емпедокле и Хераклит, филозоф Епикур, па много касније Кјеркегор или Хајдегер? Можда могу? Можда, пре свега, они који су смрт својим бићем дотакли и искусили? Можда, највише, Орфеј? Али како да нам то саопшти, кад нам од њега није сачувано ништа? Или је већ то сазнање да је жив био у царству смрти, и вратио се, сасвим довољно? Јер, није ли доста да само један искуси за све? Или, ипак, сваки појединац, увек испонова, мора, оно најбитније, да проживи? – Али, упркос овом распитивању, нисмо ли и даље на почетку? Није ли и даље потпуно отворено питање о томе како мишљење може да мисли смрт? Или, можда много одлучније питање од тога: није ли мишљење мишљење баш због тога, и једино због тога, што смрт мисли?

Може ли се рећи да је смрт предмет који је мишљењу априоран и поред кога оно, у суштини, и нема других правих предмета који су га достојни? Или је сваки предмет достојан мишљења, јер оно није то што јесте по томе што мисли, већ по томе што заиста јесте, само по себи? Или, можда, мислећи смрт, мишљење мисли и све предмете о којима може да се мисли, пошто сви они имају свој *τελος* у њој? Ако је тако, да ли би се онда могло рећи да мишљење не мисли све свих предмета, већ само то једно што је заједничко свима? Јер, има ли нешто на овом свету што није смрти запућено? Но, ако је тако, како мишљење стиже у диспозицију да ту своју априорност мишљења смрти доведе до мисаоног чина? Или, другачије, како смрт покреће мишљење на мишљење? Неће ли бити тако што ће му, најпре, отворити сва „чула“ за њу, што ће га „припитомити“, што, једноставно, значи што ће га „умртвити“, а што, „умртвити“, опет, значи – за себе оживети; дакле, није ли тако, што ће га створити потпуно подобним њој и спремним да мисли кроз њу и из ње? Та, није ли мишљење то што јесте само и једино ако долази кроз срце и из срца мишљенога? Није ли тек тако омогућено Пармениду да каже да је исто мислити и бити, *το γαρ αὐτο νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι*, па макар се ово *βίησι*, *ἐστὶν*, односи на бити смрти?

Βίησι смрти? Шта би то могло да значи? Није ли живот *βίησι* а смрт *не-βίησι*? *Βίησι смрти*? Можда то упућује овим путем: да из смрти опет настаје живот, да су живот и смрт у једном вечном прожимању у коме из овога настаје оно, па из онога опет ово, да је све, хераклитовски, засновано на борби супротности и да све и јесте зато што није стално, зато што је обухваћено непрестаним и истодобним и настајањем и нестајањем? Или, све, ипак, стоји другачије? Како? – Можда тако што и смрт, напосто, јесте, а јесте јер је она нешто што је најизвесније? У том смислу најизвесније извесности, није ли она једино бити: *БИТИ*? И тако, не поставља ли *БИТИ* смрти пред мишљење и једини и најважнији задатак: да се *БИТИ*-ју смрти обићи у томе што јесте? Даље, значи ли то да се мишљење тако затвара само у себе и да на тај начин докида себе? – Ако може, нека се повуче паралела са анђелима, који су такође плод смрти: није ли смрт управо утемељила њихову могућност да буду анђели? И није ли управо смрт омогућила да се домогну вечности? С тим у вези, статичност те вечности не рађа ли у њима жељу да се врате много динамичнијем свету с ове стране? И није ли баш мишљење мета тог њиховог повратка? Не рађају ли они

том својом мишљу о силаску мисао у човеку о узласку? Није ли тај пут силаска и тај пут узласка, опет хераклитовски речено, *један и исти*?

6

Може ли наше мишљење да прекорачи границу нашег тела и да досегне оно што је управо то тело довело у питање? Ако може, шта би то могло да значи? На пример: да је мишљење нетелесно и потпуно неовисно о телу, иако га само тело изнедрава и саопштава? Или: да је оно, мишљење, некаква врста платоновске душе, па се по човековом рођењу настањује у тело и развија се све док се једнога дана само кроз њега не објави? А можда мишљење ни не припада телу, већ само души? Ако је тако, није ли онда могуће рећи да се мишљење, прекорачујући границе тела, у суштини, враћа своме завичају, након што оно, тело, пропадне? И, није ли баш сама смрт та која омогућава да мишљење потпуно артикулише своје сопство и да доведе у питање све што га спутава, првенствено тело? Није ли мишљење мишљење управо по томе што није телесно? Али, ко га приморава да се показује кроз телесно, и зашто? – Можда анђели? Можда зато што они, без проблема прелазећи границе живота и смрти, желе да наговесте и објаве ту природу мишљења да је оно неовисно о телу, да га је једном осветлило за опомену да ће пропасти, и тад се поново настањује у само срце анђела?

7

Како мишљење, док је још у телу, комуницира са смрћу и о чему се сашаптава са њом? Није ли, претходно, неопходно рећи да смрт није нешто што поштује хронологију, па се појављује управо у тренутку потпуне и дефинитивне пропасти тела? Напротив, није ли та пропаст, у суштини, резултат њене непрестане присутности у њему, њеног раста и зрења у њему? Па, њена појава не значи ли само оверу да је она ту од почетка? Ако је тако, а очигледно је да је тако, није ли онда само од себе јасно да мишљење има могућност да се сусретне с њом, априорно, пре него што оно објави крај нашег тела? Ко, оно? Мишљење? А ко би други? Јер, није ли мишљење управо то које телу непрестано, од његовог почетка, на овај или онај начин, скреће пажњу на чињеницу да ће оно неминовно пропасти, говорећу му то и експлиците када пропаст постаје све извеснија и извеснија? И, није ли управо то оно о чему се мишљење сашаптава са смрћу, о чему је непрестано извештава и тако ствара прилику да се и само преобрази у светлост смрти? А та светлост, није ли, опет, она анђеоска светлост?

8

Смрт – светлост? Откуда долази та бесмислица? Смрт – светлост? Нису ли вековне и миленијумске представе о смрти такве да нам се она увек показује као тама; као најтамнија тама, као тама таме? Откуда онда: смрт је светлост? – Можда та светлост треба да се другачије разуме? Можда не као обична светлост коју запажамо очима? Можда има и другачије светлости и другачијих очију? Можда из неког другог, а не људског аспекта, може да се каже да је светлост тама, а тама светлост, да је живот смрт, а смрт живот, као што је рекао песник Фридрих Хелдерлин у једној незавршеној песми? И, нису ли наша размишљања о смрти покренута том њеном светлошћу, која се, за разлику од обичне светлости, не зауставља на површини наших бића, већ продире дубоко у њих и прожима и најситнију њихову честицу? А то одашиљање светлости смрти према нама, не долази ли с неког моћног бића, бића анђела, које ту светлост непрестано роји? Нису ли отуда анђели управљачи светлости смрти и, с тим у вези, подстрекачи наших размишљања о њој?

9

Може ли се рећи да човек поседује могућност да и пре своје смрти зађе путем према горе, којим се редовно и анђели у своје рађању крећу, треба ли онда истицати да се та могућност односи једино на његово мишљење? Није ли само мишљењу дано, као и анђелима, да без проблема прелази границе светова, те тако да за њега и није реч о световима, већ о једном једином свету? Кажемо ли да је тако и да путеви мишљења следе путеве анђела према горе, нису ли онда путеви према доле којима се анђели враћају у свет из кога су потекли, нису ли то онда, у суштини, путеви мишљења које се оплодило и оверило у вечности? Јер, шта је мишљење, ако је временски ограничено, ако није увек живо и подстицајно? Отуда, није ли мишљење доиста анђеоско, или, још више, није ли мишљење сам анђеоско који нам подарује светлост да не лутамо вечито у мраку? А та светлост, није ли светлост Светлости?